EEN SPAANSCHE VASTENAVOND

AAN ONS VOLK VERHAALD

door E. GERDES.

D. BOLLE,- ROTTERDAM.

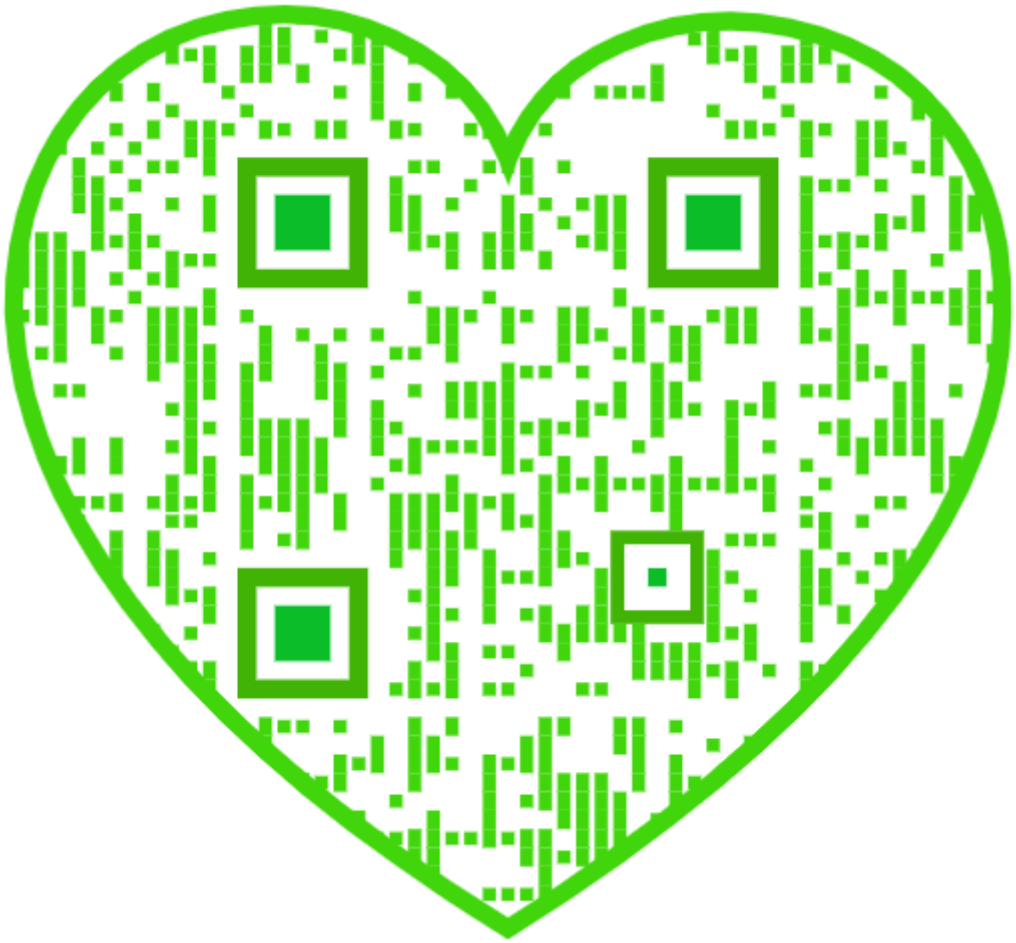

J. van Waarde Iz.
Nieuw & St Joosland.

10-0 k
gerd

DE SPAANSCHE VASTENAVOND.

EEN VERHAAL VOOR ONS VOLK,

TIJDENS PRINS MAURITS IN 1624.

DOOR

E. GERDES.

ROTTERDAM,
D. BOLLE.

P124 632 580

B1000 808 2235

I.

Kennismaking met een oud soldaat.

Noordwaarts van Ede, tusschen Lunteren en Otterloo, biedt het landschap een groote verscheidenheid aan. Westwaarts, naar het Sticht, verheft zich hier en daar een eikenbosch, welks zoom in aanraking komt met de heidevelden, die zich tot diep in de Middel Veluwe uitstrekken en slechts op sommige, min dorre, plekken door een bosch van spichtige dennen worden vervangen. Des menschen vlijt en volharding hebben echter een groot deel van den schralen bodem aldaar vruchtbaar weten te maken. Heiden zijn in weiden verkeerd, en daar waar weleer de drassige bodem bijna ontoegankelijk was voor den menschelijken voet, golft thans des zomers de gouden korenaar in menigte over 't veld. De noeste vlijt van den Gelderschen landbouwer is spreekwoordelijk en dagteekent niet slechts van deze eeuw, maar reeds van lang vervlogen dagen, toen de wetenschappelijke cultuur van den bodem nog in hare windselen lag en de mensch zijne kracht moest uitoefenen door persoonlijken arbeid, verwachtende den zegen van Boven op het werk zijner handen.

Ik breng den lezer naar bovengemelde streek, in dagen, die thans verre achter ons liggen, maar waar-

van in 's Lands Historie menig gedenkwaardig feit is opgeteekend.

Het was in het jaar 1624. De maand Februari was met strenge vorst begonnen en het vroor tegen het einde daarvan nog even hard als in het begin. De wegen waren met sneeuw bedekt, en van de heidevelden tusschen Lunteren en Hoenderloo was er voor het ongeoefend oog niets te zien dan eene groote sneeuw- en ijsvlakte, waarboven zich de enkele dennebosschen en eikengroepen verhieven. Hier en daar zag men een kleine boerenwoning te midden van bouwland, waarvan het winterkoorn door een weldadige sneeuwlaag bedekt was.

Uit een dezer woningen steeg de rook van den schoorsteen pijlsnel en als rechtstandig opwaarts, en daar het bewezen is dat geen rook zonder vuur kan bestaan, willen wij ons naar de plaats begeven, waar het vuur aan dien rook het aanzijn gaf.

Ik breng u dan naar de Heiblom, een boerenplaatsje tusschen Otterloo en Lunteren gelegen, en in pacht toebehoorende aan Lukas Pothoven, die deze bouwhoeve bewoonde met zijne vrouw en hun broêr, gewoonlijk Oom Dirk genoemd.

Laatstgenoemde zat op den 18den Februari 1624 in den schemeravond bij den wijden haard en wierp nu en dan, met behulp van een ijzeren pook, een stuk heiplagge op het smeulende vuur, of schoof er, wegens de felle koude, een blok dennenhout naast, om de vlam aan te wakkeren.

Men kon het aan de inrichting van het woonvertrek zien, dat de bewoners van de Heiblom min of meer welgestelde landlieden waren, die niettegenstaande de

onrust der tijden en den overlast van doortrekkend krijgsvolk, zich toch eenige weelde hadden kunnen veroorloven. In vroegere dagen, althans vóor 1609, hadden zij het tamelijk zuur gehad en was het hun vaak gegaan als de tempelbouwers tijdens Ezra en Nehemia, van welke geschreven staat: »die den last droegen en die oplaadden, waren een ieder met zijne eene hand doende aan het werk, en de andere hield het geweer." Neh. 4 vers 17. Doch in bovengenoemd jaar werd er tusschen Spanje en ons een wapenstilstand van twaalf jaren gesloten, en gedurende deze twaalf jaren had boer Pothoven in vrede zijn land kunnen bebouwen en ook eenige welvaart, een zegen van Boven genoten.

Na afloop van dat Twaalfjarig Bestand was de oorlog wel weer hervat, maar tot dusver had dit gedeelte van Gelderland er weinig van gemerkt. De vijand, die hun het naaste was, lag in den omtrek van Kleef en Gulik, en hoewel het mogelijk was, dat hij onverhoeds een inval, 't zij van den Rijnkant of van gene zijde des IJsels, kon doen, zoo vertrouwden de bewoners van de Veluwe toch op 's Lands Staten, dat deze een waakzaam oog hielden, terwijl zij ook, naast God, hunne hoop stelden op Prins Maurits, die er wel voor zorgen zou dat de meest bedreigde punten behoorlijk bezet werden.

Sedert eenige dagen evenwel liep het gerucht, dat de vijand plan had uit het kleefsche te komen opdagen. In hoeverre dit gerucht zich zou bevestigen zullen wij straks vernemen.

Oom Dirk dan zat aan den haard. Hij was de eenige

en oudere broeder van den boer en telde bij den aanvang van ons verhaal ruim zestig winters. Ik geloof, dat als gij hem daar in zijne eenvoudige kleeding zaagt zitten, gij niet gedacht zoudt hebben, dat hij reeds zooveel in zijn leven had doorgestaan en doorgemaakt. Misschien droeg hij er zelf de schuld van, gelijk dan ook het spreekwoord zegt: dat eigen schuld het meeste plaagt.

Doch laat ik u, zoo beknopt mogelijk, iets van zijne levensgeschiedenis verhalen, die u niet onverschillig moet zijn, daar hij — gelijk ons uit het vervolg zal blijken — een klein doch moedig heldenfeit heeft begaan, waardoor hij een gedeelte van ons land uit een benarden toestand verloste.

Geboren in het jaar 1560, heeft hij al de beroeringen van een groot deel van den zoogenaamden Spaanschen tijd mede doorworsteld, en al was hij slechts een eenvoudige Veluwsche schaapherder, toch woonde er in zijn hart groote liefde tot God, tot zijn land en niet minder tot vrijheid van geweten. Zijne ouders hadden de leer der Reformatie omhelsd, en daar hij in hunne gevoelens deelde, ontwaakte in hem de lust den vijand te keer te gaan, die zijnen landgenooten wilde beletten God in eenvoudigheid des geloofs te dienen. Vandaar dat hij het herdersleven vaarwel zei, om zich onder de vanen van Oranje te scharen, en het aan zijn broeder Lukas over te laten den dorren heigrond in vruchtbare akkers te herscheppen. Als een echte Geus was hij, met het zwaard in de hand, den Spaanschen vijand, overal waar deze zich vertoonde, te gemoet gegaan, had menigen veldslag bijgewoond en dikwijls in levensgevaar verkeerd, totdat twee jaren

geleden (1622) hij genoodzaakt werd den krijgsdienst te verlaten. Een kogel had, bij het beleg van Steenbergen, zijn rechtervoet zeer gekneusd, zoodat hij het Oranjevaandel moest vaarwelzeggen, om zijne overige levensdagen onder het dak van zijn broeder door te brengen. Maar men kon het den ouden gediende aanzien, dat hij zich hier niet zeer op zijn gemak gevoelde. Het krijgsmansleven had zoozeer de overhand op hem genomen, dat hij — al ware hij er ook voor geschikt — zich moeilijk meer gewennen kon, om rustig met spade en ploeg land en veld te bearbeiden. Veel liever zat hij onder een hoop volks en verhaalde wat groote dingen God door de Oranjes, de Edelen, de Geuzen en dappere veldoversten gedaan had, terwijl zijne wangen van verontwaardiging begonnen te gloeien, als hij sprak van Alva en de Spanjaarden, die hij als de Midianieten en Filistijnen van het Nederlandsche Israël beschouwde, en die hij zoo gaarne tot den laatsten man toe verdelgd had gezien.

Meen nu echter niet dat deze gedwongen rust onzen krijgshaftigen Dirk Pothoven neerslachtig had gemaakt. In geenen deele. Hij bezat een zeer opgeruimd gemoed, en al had hij ook enkele oogenblikken waarin hij het hoofd op de borst liet hangen, toch hief hij het spoedig weer op, verzekerd zijnde, dat hij — om een zijner geliefkoosde uitdrukkingen te gebruiken — een instrument van Gods genade was.

Kreupel als hij was bewees deze oude soldaat toch nog goede diensten. Hij verrichtte eenig licht huiswerk, zorgde voor het vuur, poetste het koperen vaatwerk, en liefhebber van zingen als hij was, liet

hij onder den arbeid menig geuzenlied door 't vertrek galmen, dat hij vaak met een Datheenschen psalm afwisselde. En niet alleen dat hij gaarne zong, maar in den krijgsdienst had hij zich ook geoefend in het blazen op de trompet. Wanneer hem nu en dan een zwaarmoedig oogenblik overviel, dan greep hij, evenals weleer David de harp, naar zijne trompet, en vroolijk schaterde dan het Wilhelmus van Nassouwen over de bouwhoeve, waarbij de vrouw van zijn broer, die een weinig zwaartillend was, wel eens bedenkelijk het hoofd schudde, meenende dat het een Christen niet betaamde zulke luidruchtige muziek te maken. Dirk evenwel hield vol, dat trompetgeschal volstrekt niet onchristelijk was, wees op de geschiedenis van Israël, welk volk zoowel in zijne heilige oorlogen, als bij den tempeldienst dergelijke muziek liet hooren.

II.

Allerlei redenen tot bezorgdheid.

Onze oude krijger evenwel was op het oogenblik dat wij hem bij den haard aantreffen, niet zoo geheel in zijne nopjes. Hij had den ganschen dag zijne trompet nog niet aangeraakt en ook geen blik geslagen naar het Datheensche psalmboek, dat gewoonlijk in een hoekje van het vensterraam zijne plaats had.

Er was veel dat hem hinderde. De geruchten hielden aan dat de vijand een inval in de Veluwe wilde doen, en Prins Maurits den Veldoverste Marquette naar Arnhem had gezonden, om alle maatregelen te nemen,

die dienen moesten om den vijand den tocht te beletten. Ware nu Dirk een tiental jaren jonger geweest, of ware hij door de verminking van zijn voet niet ongeschikt geworden voor den krijgsdienst, dan zou hem een naderende vijand minder schrik aangejaagd hebben. Maar wat kon hij thans doen? Wat anders dan afwachten wat er gebeuren zou? Deze machteloosheid in tijden van gevaar hinderde hem, en hij liet zijn spijt hierover uit aan de heiplaggen, die hij met drift heen en weer schoof.

Er was echter nog meer.

De eenige dochter van zijn broer was getrouwd met Thijs Klompe, die te Eerbeek woonde, en nu was het bericht gekomen, dat Geurtje zeer ongesteld was geworden. Zijn broer Lukas was om die reden eergisteren naar Eerbeek gegaan en — nog niet terug. Wat weerhield hem? Was het met Geurtje slimmer geworden? 't Is waar, Lukas zou, als hij alles wel had gevonden, even naar Zutphen gaan, om Ds Baudart te bezoeken en hem uit te noodigen aanstaanden Zondag te Ede te prediken. Maar al was ook Lukas bij Ds Baudart geweest, dan had hij toch reeds terug kunnen zijn. De vraag was dus: waar bleef broer Lukas Pothoven?

De ontevredenheid van den ouden krijger duurde echter niet lang. Met het opflikkeren van de vlam aan den haard keerde ook zijne blijmoedige stemming terug, en al voelde hij zich ook een weinig gedrukt, hij deed zijn best om alle bezorgdheid te bestrijden en de toekomst minder donker in te zien, vooral ter wille van Lukas' vrouw, die zeer bezwaard was en gewoonlijk de dingen van hunne donkerste zijde beschouwde.

In dit oogenblik ging de deur van het woonvertrek

open en trad de vrouw van Lukas binnen. Zij zag er zeer neerslachtig uit en zuchtte bijkans bij iederen tred.

»Moed gehouden!" fluisterde Dirk bij zich zelven; »laat mij nu alle eigen leed vergeten, om mijne schoonzuster niet te bezwaren."

»Wat blijft Lukas lang uit!" begon vrouw Pothoven, terwijl zij op een bankje naast den haard plaats nam.

»Hij zal straks wel komen," zeide Dirk op bemoedigenden toon. »Ik denk, dat Ds Baudart hem aan de praat heeft gehouden, want gij weet dat Lukas van een godsdienstig gesprek houdt, en Ds Baudart juist de man is, die hem op vele vragen kan antwoorden. Dominé is een geleerd man en kan over de moeielijkste leerstukken des geloofs even zoo gemakkelijk spreken, als ik over alles wat tot den oorlog behoort. En als Dominé eenmaal aan het praten is, dan denkt mijn broêr aan geen klok! Hopelijk haalt Lukas hem over om Zondag hier of te Ede te prediken."

»Dat zou heerlijk zijn!" zeide vrouw Anna. »En niet alleen heerlijk, maar ook nuttig, want in deze onrustige tijden, nu de oorlog hervat is, mogen wij wel wat bemoedigd en opgewekt worden, want ach, wij laten zoo gauw den moed zakken. Ook is het noodig dat het volk eens aangesproken wordt. Het laat zich zoo licht verleiden, vooral nu de Vastenavond nadert. Ik hoor dat er te Lunteren en te Otterloo eenigen zijn, die plan hebben in deze Roomsche Vastendagen veel geraas te maken en allerlei lichtzinnigheden te bedrijven, waarbij de ziel schade lijdt. Dominé, als hij komt, mag het hun wel eens goed op 't hart drukken, dat wij, Gereformeerden, aan dergelijke Roomsche gebruiken geen deel mogen nemen."

»Dat zal Ds Baudart ook zeker doen," zei de oude soldaat. »Maar ik denk dat het ditmaal zoo'n vaart niet zal loopen. De menschen worden elken dag een dagje ouder en wijzer."

»Niet allen!" meende vrouw Anna. »Ga maar eens naar 't Klinkerf bij Gastel of bij zijn zwager Bruns op Eibertshof. Daar is de ware wijsheid nog ver te zoeken. In plaats van zich voor God te verootmoedigen, hunne zonden te belijden, den Katechismus of de formulieren te lezen, houden zij zich met allerlei lichtzinnigheden bezig. Het jonge volk gaat den breeden weg des verderfs op en doet wat de Psalmist zegt van den goddelooze: »Hij bedenkt onrecht op zijn leger; hij stelt zich op een weg, die niet goed is; het kwaad verwerpt hij niet." Als 't zoo voortgaat, dan vrees ik dat de Heer zijne tuchtroede over ons land en volk opheft. Och — och! Wij beleven slimme tijden."

»Gij bedoelt daarmede zeker, zuster," zeide Dirk, »dat de vijand zal komen. Maar stel u toch het ergste niet voor. Zoo ver is 't nog niet. Maar al ware 't ook zoo, dat de Spanjaarden er aan dachten de Veluwe binnen te dringen, vergeet niet, zuster, dat wij eenen God hebben, die wel de goddeloozen verdelgt, maar de Zijnen bewaart. Houd moed! Denk er aan wat ons Datheen in den 121sten Psalm laat zingen:

»Godt behoedt u voortaen van quaet:
Hij sal uw ziel voorwaer
Behoeden voor gevaar:
En als gij uyt of oock ingaet,
Sal Hy u steedts bevrijden,
En met gaven verblijden.''

»Ach ja!" zuchtte vrouw Anna. »Mocht ik dat maar altijd kunnen gelooven. Maar mijn hart is zoo bezwaard. Ik moet altijd denken aan mijn man, aan Geurtje, en ook aan de kinderen van mijn zoon Hendrik. Ik wou zoo gaarne eens naar Harselo, om ze te bezoeken, maar ik durf niet zoolang als Lukas niet te huis is, en dan nog vrees ik droevige tijding te vernemen. Och — och! Wat een verdriet! Ik mag wel met Mozes van ons leven zeggen: »het uitnemendste daarvan is moeite en verdriet."

»Kom — kom, zuster!" zeide Dirk, »niet zoo moedeloos! Gedenk de vele zegeningen, die God u, uw man en kinderen heeft geschonken; zegeningen, die wij elken dag verbeuren, maar die ons de Heere God bewijst niettegenstaande onze zonden en afwijkingen. 't Is waar, wij hebben al veel moeten doorstaan, en ik behoef u niet te herinneren aan de dagen toen de Spanjaarden de Veluwe platliepen, en plunderden, moordden en brandden; dagen van groote benauwdheid toen gij van dorp tot dorp moest vluchten. En toch, de Heere heeft alles wel gemaakt. Gij woont hier op de Heiblom nu reeds zoovele jaren stil en rustig. God zegent. Wat wilt gij meer?"

»Och ja!" zuchtte vrouw Anna. »Maar .... Geurtje ziek; de kinderen van Hendrik ongesteld; mijn man niet te huis en dan de geruchten dat de Spanjaarden zullen komen...."

»O!" viel de oude soldaat haar in de rede, »ik kan nog veel meer opnoemen, dat ons angst kan baren, maar waartoe zou dat dienen? Ik ben ook wel eens neerslachtig, maar dan zing ik met vader Datheen:

Waerom wilt gij u soo quellen,
En beroert zijn, o ziel mijn?
Wilt gantsch u hoop op Godt stellen,
Van u sal Hij gedanckt syn.

Of, als ik niet zingen wil, dan neem ik mijn trompet en blaas eenige lustige tonen, die alle narigheid terstond verdrijven..... Wil ik eens....."

Hij wendde den blik naar de trompet, die bezijden den haard op een stoel lag.

»O neen — o neen!" riep vrouw Anna op angstigen toon uit, en hield de handen voor de ooren, als vreesde zij 't geluid der trompet reeds te vernemen. »O neen! Liever een klaagpsalm. Mijn hart is zoo vol, dat ik wel den ganschen dag wou schreien."

»Spaar uw tranen, zuster, tot een anderen tijd. De Heere zal uitkomst geven.... Wil ik licht opsteken en Mijke zeggen, dat ze de luiken sluit?"

Zonder haar antwoord af te wachten strumpelde de invalide naar een kast, haalde daaruit een kandelaar met een vetkaars en een snuiter, stak licht aan en zorgde dat de blinden gesloten werden.

Het blaffen van den hofhond gaf een andere wending aan het gesprek.

»Wat zal dit nu weer wezen!" riep vrouw Anna vreesachtig uit, terwijl zij naar de deur ging.

»Zeker goede tijding," antwoordde Dirk, »misschien is het Lukas zelf, die komt, om u gerust te stellen."

't Was echter niet Lukas, maar wel Hendrik Pothoven, die bij Harselo woonde. Hij bracht de tijding dat zijne kinderen veel beter waren, dank zij de vlier en kamillen, waardoor zij aan 't zweeten waren gekomen. Om zijne vreugde te bevestigen bracht

hij voor moeder een mand vol plaatkoeken en gekloven wafels mede, volgens oud gebruik in den zoogenaamden Vastentijd door zijne vrouw gebakken. Moeder Pothoven hield niet van dit oud gebruik, maar wel van de plaatkoeken en de wafels. Zij zou er van proeven als vader thuis was, — zei ze zuchtend.

Het verwonderde Hendrik ook zeer dat vader nog niet terug was. Hij had gehoopt hem te zien en te vernemen hoe het met Geurtje was en of Ds. Baudart zou komen. Maar in plaats van zijne moeder gerust te stellen, wekte hij hare bezorgdheid op door de mededeeling van geruchten, die hij gehoord had. Volgens 't geen hem een boer, die achter Zelhem woonde, verhaald had, was de gansche Achterhoek rondom Doetinchem en Doesborgh vol schrik en angst voor den naderenden vijand. De boeren van Zelhem en Hengeloo hadden reeds een groot gedeelte van hunne have in de kerk geborgen, meenende dat de Spanjaarden het Huis Gods wel zouden ontzien.

»Och — och!" riep vrouw Anna uit, haren zwager aanziende, »ziet gij wel Dirk, dat ik gelijk heb en er reden is tot bezorgdheid? Och — och! Wat zal er van ons worden als de Spanjaard over den IJsel komt en tot hier binnendringt!"

»Maar Anna," zei de oude soldaat, »zoo ver is 't immers nog niet."

»Maar wat niet is kan nog komen!" meende Hendrik. »Wanneer de vijand den IJsel over is, dan kan hij in een uur of zeven hier zijn!"

»Wat praat gij toch onverstandig, neef!" riep Dirk op gemelijken toon uit. »Gij zijt wel geen oude krijger zooals ik het ben, maar als een verstandig, na-

denkend man moest gij weten dat een vijandelijk leger maar niet zoo ongehinderd over den IJsel kan komen. Gij begrijpt toch wel dat de rivier dichtgevroren is en dat op bevel van de Regeering overal bijten zijn gemaakt, om den overtocht te voorkomen. Marquette, die door Prins Maurits naar Arnhem is gezonden, zal wel de noodige maatregelen genomen hebben. Derhalve, geen zorg voor den tijd. Wie weet of de Spanjaarden niet reeds lang den Achterhoek uit zijn! 't Kan wezen dat zich een Spaansch soldaat in den omtrek van den IJsel heeft vertoond, maar hij heeft zeker de koorts op 't lijf gekregen toen hij al die bijten zag — en is den kreeftengang gegaan. Neen, geen bezorgdheid voor den tijd. Ik houd het met vader Datheen, als hij zingt:

»Kortelick, de Godt der heyrscharen
Is met ons in stormen en baren;
Godt Jacobs is ons een borcht vast
Tegen gewelt en overlast.

»Zal ik maar eens de trompet blazen?" voegde hij er glimlachend bij.

»O neen! O neen!" riep vrouw Anna uit en hield hare ooren weer dicht. »Och, och, kwam mijn man maar!"

Nauwelijks waren deze woorden aan hare lippen ontgleden, of daar ging de deur open en ..... trad boer Lukas Pothoven binnen. Men kon het hem echter aanzien dat hij geen boodschapper was van goede tijding.

»'t Is mis!" fluisterde zijn broêr bij zich zelven. »Zouden de geruchten toch waar geworden zijn?"

De boer scheen zoo vermoeid en uitgeput te zijn, dat

hem bijna de kracht ontbrak de zijnen te begroeten. Als machteloos liet hij zich op een stoel vallen, lei de handen op de beide knieën, en vermocht niet anders dan hijgend te stamelen:

»De Spanjaarden — zijn den IJsel — overgetrokken — en op weg herwaarts!"

Stel u de ontroering voor, die vrouw Anna aangreep, en den angstigen blik, dien Hendrik op zijn vader wierp, terwijl hij zijn wambuis dichtknoopte en het door vrouw Anna geledigde mandje opnam, als wilde hij zich naar huis spoeden, om voor de veiligheid der zijnen zorg te dragen.

»'t Is nu ver van Wilhelmusblazen!" zuchtte de oude krijger.

III.

Een kort overzicht van 1584—1624.

Nu zou ik u wel kunnen mededeelen wat boer Pothoven, nadat hij een weinig bijgekomen was, aan zijn gezin verhaalde, maar ik geloof, dat het beter is zoo ik u eerst den toestand schets, waarin destijds ons vaderland verkeerde, om dan de wederwaardigheden te vertellen, die de boer op zijne reis had ondervonden.

Toen Prins Willem I in 1584 op zulk een verraderlijke wijze te Delft was doodgeschoten, volgde zijn zoon Prins Maurits (1) hem op in de stadhouderlijke

(1) Dezen titel verwierf hij eerst ten volle na den dood van zijn oudsten broeder Filips Willem, die Prins van Oranje was.

waardigheid. Zeer hachelijk was te dien tijde de toestand van ons vaderland. De Spaansche Landvoogd, Parma, had bijna al onze zuidelijke gewesten onder de gehoorzaamheid van Koning Filips teruggebracht; Groningen was in 's vijands handen; Overijsel werd door de Spaansche bezettingen uit Steenwijk en Zutphen in bedwang gehouden; de drie provinciën Friesland, Ommelanden en Drenthe waren door herhaalde brandschattingen en plunderingen verwoest en verarmd, en Gelderland en Utrecht werden door onzalige burgertwisten als vaneen gereten, zoodat alles neerkwam op Holland en Zeeland, waarvan men nog eenige hulp, naast God, tegen den steeds voortdringenden vijand verwachtte. Voeg hier nog bij, dat de schatkist bijna ledig was, en het leger der Staten nauwelijks over 5000 man kon beschikken, terwijl Parma een krijgsmacht bezat van meer dan 18000 welgeoefende en in den strijd geharde soldaten, — dan zal het u duidelijk worden, dat menigeen destijds met een bang oog de toekomst te gemoet zag.

Doch God gedoogde niet dat Nederland te onder zou gaan. Hij gedacht het gebed van den stervenden Prins Willem, die zijne ontferming over ons volk had afgesmeekt. Hij wilde het aan Spanje in het bijzonder en aan de gansche wereld doen zien, dat een volk, dat redding van Hem verwacht, niet tevergeefs op Hem heeft gehoopt. Al behaalde Parma ook in 't eerst voordeel op voordeel; al verloren wij zelfs de eene stad na de andere; al zond de Koning van Spanje ook zijne onoverwinnelijke vloot, — God schonk ons in Maurits een veldheer, die tegen Parma opgewassen was en hem door zijn meerder beleid van stad tot stad verjoeg.

Na Parma's dood werd Albertus van Oostenrijk Landvoogd, maar ook deze moest zijne minderheid tegenover Prins Maurits erkennen, vooral in den slag bij Nieuwpoort (1600), waar Prins Maurits van het paard steeg en ten aanschouwe van zijne veldoversten nederknielde, om God te danken, terwijl hij uitriep: »o Heer, wat zijn wij, zondige menschen, dat Gij onzer gedenkt en ons zoodanig geluk mededeelt! U zij lof en dank in eeuwigheid!"

De heldendaden van zulk een klein volk moesten ten slotte den Spaanschen Koning wel tot verootmoediging brengen, te meer daar zijne geldmiddelen uitgeput raakten en hij voet voor voet van zijn vermeend grondgebied verloor. Er werden dan ook van zijnen kant voorslagen gedaan tot vrede, maar daar men het niet in alles eens kon worden, werd er tot een wapenschorsing besloten, en kwam er, zeer tegen het gevoelen van Prins Maurits, een stilstand van wapenen tot stand, bekend onder den naam van Twaalfjarig Bestand.

Zeer jammer was het voor den bloei van ons vaderland en de ontwikkeling der welvaart des volks, dat die jaren meerendeels gekenmerkt waren door kerkelijke twisten. Het bestek van ons verhaal gedoogt niet, dat ik hierover thans uitwijd, ofschoon het wel mijn voornemen is in een mijner volgende werkjes daarvan het merkwaardigste te verhalen. Laat het u voorshands genoeg zijn, zoo ik u in herinnering breng, dat destijds de strijd plaats had tusschen de Gomaristen en de Arminianen. De laatsten waren volgens het gevoelen der eersten afgeweken van de Geloofsbelijdenis der Nederlandsche Hervormde kerk, en daar zij hierover vervolgd werden, leverden zij een vertoog in bij de

Staten van Holland, welk vertoog bekend is onder den naam van Remonstrantie, ten gevolge waarvan de onderteekenaars en die van hunne meening waren, sedert Remonstranten genoemd werden.

Deze kerkelijke twisten brachten veel beroering in de huisgezinnen en hadden ook grooten invloed op de Regeering van ons land. Oldenbarneveld, die het ambt bekleedde van 's Lands Advocaat, koos in deze partij voor de Arminianen, terwijl Prins Maurits, ofschoon wars van vervolging van andersdenkenden, naar de zijde der Gereformeerden overhelde en deze beschermde. In het jaar 1619 kwam de Algemeene Kerkvergadering of synode te Dordrecht bijeen. Volgens haar besluit werden de Remonstrantsche predikanten afgezet, maar.... de kerkelijke twisten hebben daarmede geen einde genomen; zij duren nog tot heden voort en de tweedracht tusschen belijders en belijders zal wel blijven bestaan totdat de profetie in vervulling treedt, dat »het zal worden ééne kudde en één herder."

Inmiddels was het Twaalfjarig Bestand ten einde geloopen, en daar de onderhandelingen tot geen gewaarborgden vrede hadden geleid, werden de vijandelijkheden hervat.

Prins Maurits had thans een nog bekwamer en geduchter tegenstander te bestrijden dan Parma was, namelijk Ambrosius Spinola, door den Koning van Spanje als Opperveldheer herwaarts gezonden. De Prins bepaalde zich er eerst toe verdedigenderwijze te werk te gaan en liet den Doesborghschen Waard beschansen, den linker IJseloever versterken en zorgde er voor, dat de vijand geen aanval van den Rijnkant kon doen. Kort hierop zond hij zijn broeder Prins Frederik Hendrik

en den Veldoverste Marquette met 1500 man en zeven kornetten paarden in Brabant, waar zij de Spanjaarden veel afbreuk deden. Spinola van zijn kant sloeg het beleg voor Bergen-op-Zoom, dat hij echter moest opgeven, waarna hij beproefde Breda te bemachtigen.

Intusschen was het jaar 1624 aangebroken. Prins Maurits, die reeds lijdende was (hij stierf het jaar daarop), bevond zich te Utrecht. Marquette, gelijk wij in 't eerste hoofdstuk zagen, moest van uit Arnhem een waakzaam oog houden op de bewegingen des vijands en dezen beletten den IJsel over te trekken, toen er onverwachts iets gebeurde, dat niet slechts veel onrust teweegbracht bij de Staten, maar vooral de bewoners van een groot gedeelte van Gelderland groote ellende veroorzaakte.

Wat dit was zal ik u in het volgend Hoofdstuk mededeelen, te meer daar het in verband staat tot de geschiedenis van den Spaanschen Vastenavond, zooals de titel luidt van ons verhaal.

IV.

Een inval van Graaf Hendrik van den Berg.

Zooals het u bekend zal zijn had Prins Willem van Oranje zeven zusters. Een van haar, Maria geheeten, was gehuwd met Willem, Graaf van den Berg, die ons land weinig eere en den Prins veel verdriet heeft aangebracht. De Historie kenschetst hem als een trouweloos bondgenoot, een lafhartig krijgsoverste en een onwaardig Stadhouder van Gelderland. Door zijne hooge

geboorte, zijne aanzienlijke bezittingen en vooral door verzwagering met Prins Willem stond hij hier te lande in groot aanzien, en daar hij met Oranje en de voornaamste Edelen partij had gekozen tegen de Spaansche dwingelandij, won hij in den aanvang veler gunst en achting. Maar bevreesd als hij was voor zijn huid en onvast van beginselen, trachtte hij verzoening bij Koning Filips te verwerven, 't geen hem zeer in de achting deed dalen, zoowel bij de Edelen als bij het volk. Bij de komst van Alva vluchtte hij naar het buitenland en kwam eerst terug, toen zijn zwager zich aan 't hoofd stelde van een leger om den Spaanschen Landvoogd te bestrijden. Gesteund door den Prins nam hij bezit van eenige steden, maar heulende met den vijand liet hij deze steden in den steek en vluchtte met vrouw en kinderen naar Westphalen. Niettegenstaande deze lafhartigheid algemeene verontwaardiging opwekte, wist de Prins echter te bewerken, dat de Staten hem terugriepen en in 1581 tot Stadhouder van Gelderland benoemden. Maar ook in deze betrekking bewees hij zijne ontrouw en karakterloosheid. Hij onderhandelde in 't geheim met Parma, om dezen in het bezit te stellen van Zutphen, maar toen dit uitkwam werd hij gevangen genomen. Andermaal werd Prins Willem zijne voorspraak en men ontsloeg hem uit de gevangenis. In plaats van zich hierover dankbaar te betoonen, verbrak hij zijne belofte van trouw te zijn en koos met drie zijner zonen openlijk de zijde van den Koning van Spanje. Hij stierf in 1586.

Op een van deze drie zonen moeten wij thans het oog vestigen, en wel op Hendrik, Graaf van den Berg, die in Spaanschen dienst was overgegaan. Van dezen

neef van Prins Maurits heeft ons land veel last geleden. Stoutmoedig en krijgshaftig als hij was, streed hij onder het opperbevel van Spinola, niet zonder goed gevolg tegen het Staatsche leger, werd in 1600 Gouverneur van Grol en vijf jaren later Kommandeur van Oldenzaal. Twee jaren daarna gelukte het Prins Frederik Hendrik hem te Erkelens gevangen te nemen, en ware hij niet een volle neef van onzen Stadhouder geweest, voorzeker zou men met hem, den afvalligen zoon van een afvalligen vader, korte metten gemaakt en hem naar krijgsrecht ter dood veroordeeld hebben. Nu verschoonde men zijn leven en werd hij, na eene gevangenschap van veertien jaren, tegen het einde van het Twaalfjarig Bestand ontslagen.

Zeer ondankbaar betoonde hij zich voor 't herkrijgen van zijne vrijheid, want terstond stelde hij zich weder ten dienste van den Koning van Spanje, bemachtigde Gulik, en stroopte met zijne benden in den Achterhoek van Gelderland.

De Staten hielden echter een waakzaam oog op dezen onrustigen man, en gelijk ik u hierboven heb medegedeeld, Prins Maurits had Marquette naar Arnhem gezonden, om gereed te zijn wanneer het den Graaf van den Berg in den zin mocht komen den IJsel over te steken.

En de Graaf had wel degelijk dit plan, te meer daar hij wist dat sommige bewoners van Gelderland, vooral de Roomsch-gezinden, zijne komst niet ongaarne zagen. Ook waren er vele onverschillige en misnoegde (ongeloovige) lieden, die een afkeer hadden van de Kerkelijke tucht en leer der Gereformeerden, en hoopten dat zij door de komst van Graaf Hendrik van alle kerksche banden ontslagen zouden worden.

Omstreeks het midden van Februari 1624 kwam Graaf Hendrik met een leger van twaalf regimenten voetvolk en bij de veertig compagnieën ruiters, trok door Zelhem en Hengelo en belette zijnen soldaten het plunderen van de have der boeren. Te Vorden en Steenderen, waar het landvolk anti-roomsch-gezind was, pleegden zijne benden groote baldadigheden, waarna zij hun tocht voortzetten naar den IJsel. Den 16den Februari bereikten zij Bronkhorst, op een half uur afstands van Brummen. De Graaf had gehoopt op deze plaats over den IJsel te komen, maar zag zich bedrogen, want de boeren hadden overal het ijs opengehakt. Zonder zich door deze teleurstelling te laten ontmoedigen, trok hij Zuidwaarts terug tot op de hoogte van Doesborgh, waar hij de rivier ter lengte van een vijftigtal roeden ongebijt vond en dus gemakkelijk den overtocht aanvaarden kon. Zonder slag of stoot kwam hij dan ook met al zijn voet- en paardevolk aan gene zijde van den IJsel, tot groote schande van allen die door 's Lands Staten met het openhouden der rivier belast waren.

Het gansche land — dus verhaalt een oude Kroniek — jammerde en schold over dit snood bedrijf en over de grenzenlooze nalatigheid van den Raadsheer van Essen, Rechter van Arnhem en den Veluwezoom, die met het openbijten van den IJsel belast was. Deze heer echter, niet vermoedende dat de vijand zoo onverwachts zou opdagen, had wegens familiezaken zijn post verlaten en het toezicht over den IJsel opgedragen aan een man, die zeer onachtzaam en onbekwaam was. Het volk was woedend, en wanneer men de schotschriften leest, die destijds tegen hem uitkwamen,

vooral van de anti-Oranjepartij, die hem haatte, daar hij een van de rechters in het proces tegen Oldenbarneveld geweest was, — dan verwondert het ons nog, dat het ontevreden volk zijn huis niet heeft geplunderd en hem naar 't leven gestaan.

Ook op Marquette was het volk gram, en het kan niet ontkend worden dat hij in deze geschiedenis een zeer raadselachtige rol heeft gespeeld, die nooit voldoende is aan het licht gekomen. Hij was overigens een zeer verdienstelijk officier. Als zoon van een Henegouwsch Edelman had zich Daniël de Hertaing — dus is zijn eigenlijke naam — reeds vroeg in Staatschen dienst begeven en gaf in 1600 bij Nieuwpoort, waar hij onder Maurits als bevelhebber van het regiment nieuwe Geuzen tegen den vijand streed, blijken van persoonlijken moed. Daarna hielp hij Ostende verdedigen, bij welke belegering hij een arm en een been verloor. Bij het sluiten van het Twaalfjarig bestand, vestigde hij zich boven Haarlem op het door hem gekochte buitenverblijf Heemskerk, dat hij naar eene heerlijkheid, die zijne voorouders in Henegouwen bezeten hadden, *Marquette* vernoemde. Prins Maurits stelde groot vertrouwen in hem, belastte hem na den dood van 's Prinsen broeder, Filips Willem, met het in-bezit nemen van het vorstendom Oranje (1618), waarna hij hem bij het eindigen van het Bestand benoemde tot Luitenant-Generaal der Kavallerie. In deze betrekking was hij, zooals hierboven gemeld is, naar Arnhem gezonden, om Graaf Hendrik van den Berg te beletten den IJsel over te trekken, maar in plaats van dit te doen, bleef hij geheel werkeloos Misschien was hij wel een weinig Spaanschgezind geworden en dan zoekt men de reden

hiervoor in zijne tweede vrouw Leonora de Hennin, die eene dochter was van den Graaf van Bossu. (1)

Doch hoe het zij : Marquette was in de oogen des volks een verrader, en kort na 1624 werd er door den koster van de Groote kerk te Arnhem een papier gevonden, waarop een man aan de galg hangende geteekend was met het opschrift : Marquette is een verrader van het land.

Toen Graaf Hendrik den overkant van den IJsel bereikt had, trok hij niet terstond door. Voorzichtig als hij was, verwachtte hij dat eerlang een Staatsch leger zou opdagen, dat hem òf aanvallen, òf den terugweg afsnijden zou. Hij wachtte dus eerst een dag en nacht, gedurende welken tijd zijn volk veel van de strenge koude te lijden had, en zond kondschappers uit. Maar toen deze terugkwamen met de tijding, dat er nergens een Staatsch leger te zien was, trok hij voort, en liet, slim en behendig als hij was, een sterke legermacht bij de rivier achter, om zeker te zijn van een veiligen terugtocht, wanneer zijne onderneming tegen de Veluwe mocht mislukken.

Allereerst richtte Graaf van den Berg zijn oogmerk op Arnhem. Overtuigd van de nalatigheid van de Besturen, hoopte hij dat de Regeering van die stad even zorgeloos zou zijn als de Waterschap van Doesborgh.

(1) In het werk : *Het leven van Frederik Hendrik*, 's Gravenhage 1737, wordt hij van verregaand plichtsverzuim beschuldigd, 't geen door bewijzen wordt gestaafd. —

Andere bijzonderheden omtrent hem, vooral de vriendschap, die Prins Maurits voor hem koesterde, vindt men in 't werk van Jhr. C. A. van Sypesteyn : Het merkwaardige beleg van Ostende. 's Gravenhage 1887.

Maar hierin bedroog hij zich. Men was te Arnhem op zijne komst voorbereid. De poorten waren gesloten en de wallen van geschut voorzien. Toch beproefde hij een aanval, maar werd door het krijgsvolk van Marquette zoo kloekmoedig ontvangen, dat hij, na slechts een paar schoten gewisseld te hebben, over de hei naar Ede aftrok, van waaruit hij zijne troepen naar verschillende richtingen landwaarts inzond.

Om zijn voortdringen evenwel te beletten en er voor te zorgen dat hij zich niet naar het Sticht of zelfs naar de Over-Veluwe waagde, had de Regeering op 's Prinsen bevel de meeste plaatsen van de Veluwe met garnizoen versterkt, zoodat men daar gerust kon zijn. Maar voor de Neder-Veluwe, en vooral voor Ede, Bennekom, Lunteren, Otterlo, Gardebroek en enkele plaatsen, meer Noordelijk gelegen, was het ergste te vreezen, zoodat dan ook de Staten-Generaal met den Raad van State bijeenkwamen, om te overleggen of het niet noodig zou zijn Waardgelders (huursoldaten) te lichten en dezen naar de Veluwe te zenden, ten einde die streek van de ongenoode gasten te verlossen. Ook Prins Maurits werd geraadpleegd. Maar hij vond het onnoodig krijgsvolk naar de Veluwe te zenden. Met het oog op de vorst dacht hij aan 't spreekwoord: Strenge heeren regeeren niet lang, en als de dooi zou invallen, zou — meende hij — Graaf van den Berg vanzelf wel maken dat hij weer over den IJsel terugging. In elk geval geloofde hij dat dit gebeuren zou voordat men een genoegzaam getal Waardgelders bijeen had, waarmede toch een aanmerkelijke tijd moest verloopen.

Zoo stonden dus de zaken. De benden van Graaf

van den Berg rumoerden in de Neder-Veluwe, staken hier en daar een huis in brand, plunderden eenige bouwhoeven, maar hun bevelhebber hield een oog in 't zeil en dacht aan den terugtocht tegen dat de dooi zou invallen, daar er voor hem geen kans was verder door te dringen.

V.

Ontmoetingen van boer Pothoven.

Wij spoeden ons thans naar de Heiblom, waar vrouw Anna, de oude soldaat en Hendrik Pothoven rondom boer Lukas staan en luisteren naar 't geen deze mededeelde, nadat hij eerst een weinig bekomen was van de koude en eene kleine verkwikking genoten had.

Hij was, niettegenstaande den moeilijken weg en de vele sneeuw, ongehinderd te Eerbeek gekomen en tot zijne vreugde had hij Geurtje in tamelijken welstand aangetroffen. Den volgenden dag wilde hij naar Zutphen gaan, om Ds Baudart te spreken, maar daar kwam de tijding, dat Graaf van den Berg bij Doesborgh den IJsel was overgetrokken. Van alle kanten kwamen vluchtende mannen, met vrouwen en kinderen, uit Dieren, Spankeren en Brummen, die zich haastten hun lijf te bergen binnen Zutphen, daar zij geen al te goeden dunk hadden van 's vijands benden. Ook Thijs Klompe meende dat het zaak was zijne vrouw en kinderen naar Zutphen te brengen en hen daar onder de bescherming des Allerhoogsten te stellen,

terwijl hij naar Eerbeek zou terugkeeren, om zooveel mogelijk zijne have te verdedigen tegen de soldaten van Graaf van den Berg. De boer vergezelde zijne dochter en hare kinderen tot aan Hall, waar hij van haar afscheid nam, om zich zoo haastig mogelijk naar huis te begeven, waar zijne komst gewis met angst en vrees verbeid werd, niet anders denkende of de vijand was toen reeds tot Ede en Lunteren doorgedrongen, 't geen, gelijk wij weten, 't geval niet was, daar Graaf van den Berg een dag en nacht aan gene zijde van den IJsel eene afwachtende houding had aangenomen. De vrees van in 's vijands handen te vallen of de doortrekkende legerbenden te gemoet te komen, had hem genoopt niet langs denzelfden weg terug te keeren, maar een langen omweg te maken over Uchtelen, Kortwijk en Gardebroek, om van daaruit Barneveld te bereiken en vervolgens naar Lunteren te gaan, een weg waartoe hij ruim acht uren noodig had. En welk een weg! Door bosschen en over heidevelden, langs moerassen, over heuvelen en door laagten heen moest hij zich een pad zoeken midden in de sneeuw. 't Ging nog tamelijk goed zoolang als het dag was, maar toen de zon tegen vijf uur onderging, had hij geen ander licht op zijn weg dan dat van de sterren, die bij de hevige koude als diamanten aan den nachtelijken hemel flikkerden. Maar boer Lukas wist dat er boven die sterren een God woonde, die uit den hemel der hemelen Zijne menschenkinderen gadeslaat en niet verre is van degenen die Hem zoeken. Nu en dan stond hij ook stil, nam, in weerwil van de strenge vorst, den hoed van 't hoofd en bad dat God hem veilig huiswaarts mocht geleiden. Merkwaardig echter, hoe dichter hij bij Lunteren kwam, des te grooter werd zijne vrees. Zouden de benden van den vijand reeds tot de Heiblom doorgedrongen zijn? Zou hij de zijnen nog levend aantreffen? Zou de woning, die hij liefhad, niet geplunderd of vol zijn van brooddronken krijgers, die daarin op zijn Spaansch zouden huishouden? Dergelijke vragen bestormden zijne ziel. Maar toch, alles was in den omtrek stil. Hij vernam geen ander geluid dan dat van kraai of raaf, die over de sneeuwvlakte heenvloog. Dicht bij Lunteren gekomen zag hij hier en daar een lichtje, dat door de reten der luiken van een woning naar buiten drong. Zelfs meende hij rook uit een der schoorsteenen te zien opstijgen, en 't scheen hem toe alsof er ergens in den omtrek koeken gebakken werden, althans de geur daarvan drong tot hem door.

»Hei daar!" werd hem eenklaps door een forsche mansstem toegeroepen. »Wie is daar?"

Boer Lukas zag wegens de duisternis slechts eene schaduw, maar herkende aan de stem zijn naasten buurman Gastel, die op 't Klinkerf woonde. Hij hield wel niet van hem, daar Gastel een lichtzinnig en onverschillig man was, evenals zijn zwager Bruns van Eibertshof, maar hij was toch blij de stem van een mensch te hooren.

»Ik ben het — ik Pothoven van de Heiblom," antwoordde Lukas."

»Wel," zeide Gastel, die naderbij trad en goedenavond wenschte, »gij komt zeker op de lucht af. 't Jonge volk en de vrouwen zijn binnen bezig met vastenavondkoeken en wafels te bakken. Hoor eens hoe zij zingen!"

Vroolijke stemmen lieten zich thans uit de woning

vernemen en duidelijk hoorde boer Lukas, dat een der toenmaals algemeen bekende liederen aangeheven werd:

»Ick wou dat alle de Boomkens bloe, bloeyden,
Die daer in de wilde wouden staen, ja staen,
Die daer in de wilde wouden staen,
Behalve een kleyn Boo, Boomken,
Dat en kander gene loveren ontfaen, ja faen,
Dat en kander gene loveren ontfaen.
Wat soude ick loveren dra, dragen,
Ick en heb er geenen wortelkijn, ja kijn,
Ick en heb er geenen wortelkijn,
Mijn Soete Soete Lief is uyt den Lan, Lande,
Hey hoe Seere soo verlanget mijn, ja mijn,
Hey hoe Seere soo verlanget mijn."

»Ga meê naar binnen!" vervolgde boer Gastel, »en zit mee aan den haard."

»Ik zal het niet doen," zei Lukas kortaf en ernstig. »Mij dunkt, dat het nu geen tijd is om wafels te bakken en lustige liederen te zingen. Eerder zou ik u raden in te pakken."

»Wat bedoelt gij daarmeê?" vroeg Gastel.

»Weet gij dan niet dat Graaf Hendrik van den Berg den IJsel bij Doesborgh is overgetrokken met voetvolk en ruiterij, en gewis op weg herwaarts is?" vroeg Lukas, die meende dat de boer hierdoor wel zeer verschrikt zou worden.

Maar hij vergiste zich hierin.

»Wel, wat zou dat!" riep Gastel op luchthartigen toon uit. »Graaf van den Berg is *onze* vijand niet."

»Hij is 's Lands vijand," haastte zich Lukas te zeggen. »'s Lands vijanden zijn ook onze vijanden."

»De uwen, maar de mijnen niet!" sprak Gastel eenigzins op bitsen toon. »Als ik 't wel heb, komt de Graaf, om hier de wanorde in Kerk en Staat te herstellen, opdat wij niet langer gedwongen zouden worden naar eene leer te luisteren, die wij niet verkiezen. Het zou mij zelf zeer lief zijn zoo het Graafschap onder een beter bestuur gesteld werd."

Pothoven wist wel dat zijn buurman, — ofschoon deze op een groot half uur afstands van hem woonde, — tot de ontevredenen, en in zake van den godsdienst tot de onverschilligen behoorde; ook was het hem niet onbekend dat de boer met eene roomsche vrouw getrouwd was, die veel overwicht op hem had, — maar toch, zoo beslist vijandig had Gastel zich nog nooit te voren tegen hem uitgedrukt.

»Hier in ons goede land," zeide Pothoven »heerscht geen wanorde, en wat de kerkleer betreft, 't ware te wenschen dat alle menschen Gods heilig Woord lazen en daarnaar leefden. Gij moest Ds. Baudart eens hooren, die zou...."

»Ik dank voor dien kost!" viel Gastel hem spottend in de rede. »Die man kraamt oudewijfspraatjes uit, goed voor lichtgeloovige lieden. Ik vind het een geluk voor ons gewest, dat Graaf Hendrik komt, die ons van zulke predikers zal verlossen...."

»En ons weer in de armen van Rome terug zal voeren," viel Pothoven hem in de rede.

»Mijnentwegen!" riep Gastel uit. »De roomsche kerk gunt ons onze feesten en pretjes, terwijl de Gereformeerden ons niets anders leeren dan lange gezichten te zetten en de lip te laten hangen. Laat Graaf Hendrik maar komen! Hij is zoo kwaad niet, is een vijand van rooven en plunderen, en laat ons vrijheid van

denken wat wij willen. Laat hem dus komen. Wij zullen dan samen met hem Vastenavond vieren!"

»Ik vind dit goddeloos!" zei Pothoven.

»Goed. Dat moogt gij doen, als gij ons maar onze vrijheid niet wegneemt. Wat mij betreft, ik zal u niet hinderen, al zingt gij den eenen Datheenschen psalm na den anderen, en om u te bewijzen, dat ik andersdenkenden verdragen kan, noodig ik u nogmaals uit met mij de woning binnen te gaan. Ze zullen zeker al een stapel wafels klaar hebben, die u goed zullen smaken met een kan scherbier of een brandewijntje met honing.... Hoor eens hoe het jonge volkje bezig is met de voorpret!"

»Als die hun maar niet opbreekt!" zeide Lukas. »Lees eens wat de profeet Amos zegt in Kapittel 8 vs 10...."

»Och buur," viel Gastel hem in 't woord, »laat die oude profeten maar rusten. Ze zijn al zoolang dood. Dat zijn altemaal verkondigers van narigheden. Ik houd het met de pret, zooals 't jonge volkje.... Kijk eens! Ze komen waarlijk naar buiten! En dat in de sneeuw en koude!"

Inderdaad werd de deur der hofstede geopend, en onder groot gejuich, getier en geschreeuw kwamen er eenige jonge mannen en jonge dochters naar buiten, die toen zij bij het licht, dat uit de woning op de beide boeren viel, Pothoven en Gastel herkenden, in dartelheid om hen heen sprongen en daarbij een der vastenavondliedjes zongen, niet tot stichting van boer Pothoven, die met zulke luidruchtige dingen, en vooral in dezen ernstigen tijd, volstrekt niet gediend was. Hij gaf hun in ronde woorden te verstaan, dat zulk een

gedrag een christen niet betaamde en begon van boete en bekeering te spreken, maar 't jonge volkje was zoo opgewonden, dat zij hem overschreeuwden, hem in hun midden plaatsten, en zingende en tierende om hem heen dansten.

Hierover werd onze boer zoo verontwaardigd, dat hij met geweld door hen heendrong, en met stooten en duwen zich van hen losmaakte, waarna hij zoo haastig als hij kon, zich verwijderde, zonder te letten op de spotternijen, die men hem naschreeuwde.

VI

De Spaansche Vastenavond.

Boer Pothoven had zijne ontmoetingen medegedeeld en hierdoor verschillende aandoeningen bij de zijnen opgewekt. Vrouw Anna was wel eenigszins gerustgesteld dat Geurtje zich buiten gevaar bevond, maar nu was er weer een andere reden tot bezorgdheid. Wat zou er gebeuren als de vijand kwam?

De oude soldaat bromde in zijn baard en telkens sloeg hij met de pook op zijn verminkten voet, klagende dat hij machteloos was zich tegen den vijand te verdedigen.

De vraag was nu: wat te doen? Hier blijven of de benden van Graaf van den Berg afwachten? Zou het niet raadzaam zijn huis en hof zooveel mogelijk te sluiten en met Hendrik naar Harselo te vluchten, waarheen zich het krijgsvolk waarschijnlijk niet zou wagen, wegens de nabijheid van de versterkte plaatsen Wageningen en Rhenen?

Oom Dirk gaf den raad hier te blijven.

Boer Lukas was van 't zelfde gevoelen.

»Ik vertrouw op God," zeide hij. »Mocht de vijand hier komen en ons willen plunderen, welnu dan kan de Heere het hem verhinderen. In elk geval : een goed woord tot de krijgsknechten gesproken, kan veel kwaads afwenden."

»O ja," zei Hendrik. »Dat kan. Maar 't kan ook anders uitkomen. Ik hoop het beste. Wat mij betreft, ik ga morgenvroeg met 't krieken van den dag naar Harselo, en als moeder met mij mee wil gaan, dan zal dit mij genoegen doen. Vader en oom kunnen zich, desnoods, nog beter tegen den vijand verdedigen dan moeder."

Vrouw Anna zag haren man aan. Zou zij hem in de ure des gevaars verlaten? Zij hadden reeds zoovele harde beproevingen te zamen doorworsteld, en tot heden waren zij door hun getrouwen God bewaard gebleven, — waarom zouden zij dan thans van elkander scheiden?

»Neen," zeide zij, »ik blijf hier tot zoolang...."

»Ik het beter vind dat gij heengaat," viel de boer haar in de rede. »Gij zijt zwak, lieve vrouw, en wie weet hoe lastig het krijgsvolk kan worden. Zoodra ik gevaar voor u zie, dan zal ik zorgen, dat gij naar Harselo komt."

De boer had dit op zulk een beslisten toon uitgesproken, dat zijne vrouw, die haren man kende, van alle tegenbedenking afzag.

Den volgenden morgen vertrok Hendrik.

Eenige uren later verschenen de eerste krijgsbenden

van Graaf van den Berg te Lunteren en Otterloo, en werden de bewoners dezer dorpen, zoowel als de boeren in den omtrek, genoodzaakt de soldaten in hunne woningen, stallen en schuren op te nemen en te verzorgen. De Graaf had bevel gegeven nergens te plunderen, tenzij de Veluwenaars zich onwillig betoonden om het noodige voedsel te verschaffen, of wanneer zij van wapenen gebruik maakten en op tegenweer bedacht waren. Immers, het was hem niet te doen om hier en daar eene hoeve te rooven, — hij wilde veeleer de harten winnen, waardoor hij hoopte dat hem de Veluwenaars de poorten hunner steden zouden openen. Stadhouder van Gelderland te worden zooals zijn vader geweest was, — dat was zijn streven. Maar de Veluwenaars hadden het niet op hem begrepen, en de meesten zagen hem met wantrouwen aan, al was hij ook duizendmaal een neef van Prins Maurits.

Nu zou het evenwel dwaasheid geweest zijn zich tegen zoovele duizenden krijgslieden te weer te stellen, en derhalve meenden de bewoners der Veluwe, dat het beste zou zijn zich in hun lot te schikken, in de hoop spoedig van deze ongenoode gasten ontslagen te worden. En hiervoor bestond veel kans. Wat kwaads kon het leger van den Graaf thans doen? 't Was in 't hartje van den winter. Alles lag vol sneeuw en ijs, en de soldaten leden verschrikkelijk veel van de koude, daar de meesten, die geen onderkomen bij de boeren gevonden hadden, in het open veld moesten bivouakkeeren.

Nog meer.

Eenige benden en verspieders, door den Graaf naar de grenzen van het Sticht en het Overrhijnsche gezonden, kwamen terug met het bericht, dat er overal

verschansingen waren opgericht en de Nederlanders op hunne hoede waren. Dit bericht was voor Graaf van den Berg zeer teleurstellend en maakte dat hij zich niets op zijn gemak gevoelde. Immers, zijn doel was mislukt. Hij had gehoopt Arnhem te verrassen, Utrecht zonder slag of stoot te naderen, — Amersfoort te bemachtigen, — en dit alles viel nu tegen. 't Werd dus zaak voor hem op eigenbehoud bedacht te wezen, te meer daar er van deze schrale Veluwe, bij zulk eene strenge koude, niets te halen viel (1). Ook moest hij rekening houden met het weder. Wanneer het plotseling zou beginnen te dooien, dan zou een terugtocht over den IJsel, die dan open lag, bijna onmogelijk, ja ondoenlijk zijn. En wat te beginnen wanneer Prins Maurits uit Utrecht en Marquette uit Arnhem met hunne Staatsche legers hem in den weg vielen?

Het was 21 Februari en — voor de Roomschgezinden althans — Vastenavonddag. Na de Reformatie waren de zoogenaamde magere Vasten afgeschaft, maar van de vette Vasten, met hunne drinkgelagen en carnavalsvreugde, had het volk zich niet willen ontdoen. Het luisterde niet naar de vermaningen van rechtzinnige predikanten om zich daarvan te onthouden. Zelfs tijdens Graaf Hendrik met zijne legerbenden de

(1) Ten bewijze dat de troepen van Graaf Hendrik veel te lijden hadden van de koude, deelt de Historie mede, dat er wagens vol met »bevrozene soldaten", wier handen, vingers en voeten »afgevroren" waren, werden weggevoerd. »Verre het grootste deel van deze armen, — zegt de Geschiedschrijver van der Sande, — hadden in vele dagen geen brood gehad en moesten zich behelpen »met magere geslachte koeien en schapen."

Veluwe plat liep, hield 't volk — althans de lichtzinnigen onder hen — zich aan dit gebruik vast en zag men de kinderen met den rommelpot loopen. De rommelpot was een pot met perkament of een blaas overtogen, in welke blaas een gat geboord was, door 't welk een houten steel in den pot stak. Deze steel werd heen en weer bewogen en rondgedraaid, en veroorzaakte een dof en brommend geluid, eenigszins den klank van 't woord foeke voortbrengende, om welke reden men zulk een rommelpot ook wel foekepot noemde. Met zulk een rommelenden foekepot liepen de kinderen zingende en dansende rond, haalden daarbij eenige penningen op en vermaakten zich zeer. Het lied, dat zij op zulk een Vastenavond zongen, luidde:

'k Heb zoolang met den foekepot geloopen,
Nog geen geld om brood te koopen.
Hannebakkerij! Hannebakkerij!
Geef mij een oortje, dan ga ik voorbij!

Het jonge mansvolk had andere deuntjes, bij voorbeeld:

Komt mijn liefje t'avond niet,
Dan komt Jakob Jansen,
Die zal op de foekepot spelen,
De gek zal leeren dansen.
Hier een stoel en daar een stoel,
Op ieder stoel een kussen.
Vrouwtje, houd den kinnebak toe,
Of 'k smijt er een pannekoek tusschen,
Tusschen den neus en tusschen de kin
Daar kan wel een pannekoek in.

Het zag er op dien 21sten Februari op 't Klinkerf gansch anders uit dan veertien dagen geleden. De hoeve was dicht bevolkt met soldaten, die aldaar op

zijn spaansch huis hielden, bewust als zij zich waren van hunne overmacht.

Gastel, de boer van 't Klinkerf, had, gelijk gij u herinneren zult, eenige dagen geleden tot Pothoven gezegd: »Laat Graaf Hendrik van den Berg maar komen met zijne benden; dan kunnen wij met hen Vastenavond vieren!" Welnu, deze wensch werd vervuld, al was het niet op zoodanige wijze als de boer van 't Klinkerf begeerd had.

Van heinde en verre waren de bewoners van de omliggende hoeven en dorpen hier samengekomen. In het eerst had het volk zich vergenoegd met uit de verte getuige te zijn van het drukke gewoel, dat om en bij de hoeve heerschte, doch van lieverlede was het naderbij gekomen en had deelgenomen aan het zingen, aan het klinken en drinken, en voorts aan al de uitspattingen, die zulke feesten medebrengen.

De vreugde werd echter op zeer onaangename wijze verstoord. De soldaten, verhit door het bier en den brandewijn, begonnen baldadigheden te plegen met de vrouwen en jonge dochters. Nu ontstond er twist. De boeren werden met de soldaten handgemeen, en het einde daarvan was, dat voordat nog de zon onderging, huis en hof werden geplunderd en de roode haan boven het dak uitstak.

Dat was de Spaansche Vastenavond voor boer Gastel.

Gansch anders ging het toe op de Heiblom. Pothoven had wel veel last van het krijgsvolk, maar hij wist zich te schikken in de omstandigheden en zorgde er voor dat hij met de kapiteins op goeden voet stond.

Hij behield zijne waardige houding, en zooveel hij kon voldeed hij aan elken billijken eisch. Niemand deed hem dan ook eenige beleediging aan, en onwillekeurig drong hij ieder eerbied en achting af voor zijn persoon en gezin.

Toen echter des namiddags de vlammen van de Klinkerfshoeve opgingen en de oorzaak van deze verwoesting bekend werd, sloeg moeder Anna de schrik om 't hart. Tot dusver had zij zich, vooral door het voorbeeld van den boer, goed gehouden, maar nu vreesde zij dat de bende tot verdere ongeregeldheden zou overslaan, en in deze vrees deelden ook de kapiteins, die terstond eenige soldaten op kondschap uitzonden. Vrouw Anna was echter niet te bewegen langer hier te blijven en drong er op aan dat de boer met haar en zijn broeder de vlucht nemen en alles achterlaten zou, liever dan het leven er bij in te schieten. Maar Pothoven was niet van zins zijn erf te verlaten. Bij hem stond het vast, dat God zijn huis en hof zou beschermen, en derhalve achtte hij het verkeerd te vlieden. Maar zeer goed vond hij het dat zich zijne vrouw naar haren zoon Hendrik begaf, en daar zij steeds angstiger werd, droeg hij zijnen broeder op haar te paard naar Harselo te brengen, waartoe hij van een der hoofdlieden een vrijgeleide kreeg, daar het mogelijk was, dat zij door stroopende benden zouden bemoeilijkt worden. Oom Dirk zette zich dus te paard, hing de trompet om den hals, en zijne schoonzuster vóór zich plaatsende, reed hij zoo snel hij kon, westwaarts langs Ede naar Bennekom, waar hij nog voor den nacht Harselo bereikte.

VI.

Wilhelmus van Nassouwen.

De bewoners van Bennekom en omstreken waren in lang niet tevreden met de komst van Graaf Hendrik en zijne benden. Tegen het bevel in hadden de laatsten verscheidene huizen bij Ede in brand gestoken en het huis van Jonkheer Carel van Arnhem geplunderd. Zij voorzagen dus dat deze onwelkome gasten nog verdere euveldaden zouden verrichten, en hoopten maar dat zij spoedig van hen zouden verlost worden.

Dicht bij Bennekom had zich eene afdeeling soldaten gelegerd, die den bewoners van Harselo veel last veroorzaakten, daar zij naar het krijgsgebruik stroopten en wegnamen wat hun goeddacht. Dit verbitterde de gemoederen zeer, en toen onze oude soldaat, Dirk Pothoven, aldaar aankwam, hoorde en zag hij het gemor en de ontvredene blikken. Dit beviel hem niet, want hoewel hij zelf tot de ontevredenen behoorde, was hij toch verstandig genoeg om te begrijpen, dat met morren en zuur kijken niets te verbeteren was, ja dat men hierdoor den vijand nog meer verbitterde.

Er moest een andere weg ingeslagen worden, om den vijand uit deze streek te verdrijven, en op eene geheime bijeenkomst ten huize van Hendrik Pothoven werden er plannen beraamd om daartoe te geraken.

Onze oude krijger maakte het aan al de aanwezigen duidelijk dat geweldige maatregelen niets zouden baten.

»Wat wil een handvol volks tegen een overmacht

van soldaten!" zeide hij. »Als het ons ook al gelukt de bende uit Harselo te verdrijven, dan zendt Graaf Hendrik terstond andere benden, die dan geduchte wraak zullen nemen. De vraag is dus: zoo wij met geweld niets kunnen uitrichten, wat blijft ons dan te doen?"

»Ik weet het," zeide een der boeren. »Wij moeten tot God bidden, dat Hij ons van onze vijanden verlost."

»Zeer goed," zeide Dirk Pothoven. »Bidden kan den Heere niet onwelgevallig zijn. Hij zelf zegt: »Roept tot Mij in den nood, en in den dag der benauwdheid zal ik u verlossen." De Psalmist zingt:

Als ons de noot overvalt krachtigh
Ons borcht en heyl is Godt almachtigh
Zulks bevinden wij in den noot,
En hebben in Hem troost seer groot.

Maar, vrienden, ik ben er verzekerd van dat er voor ons in deze verdrukking overal door het volk Gods gebeden wordt. In alle steden worden dagelijks ijverige gebeden gedaan. Men roept in de kerken, in de huizen en op de wachten den Heere aan met zuchten en gebeden. Dit is alles uitnemend, maar is, dunkt mij, niet genoeg. Niemand onzer twijfelt aan de almacht des Heeren, en wij houden ons verzekerd dat God op ons gebed den sterksten vijand verslaan kan, maar in den regel doet Hij dat door ons."

»Daar ben ik het niet mede eens!" liet zich eene stem hooren. »De Heere heeft geen hulp noodig van eens menschenkind. Als Hij een werk doet, wie zal het keeren? Hij kan den vijand een schrik aanjagen of

hem door een Engel verdelgen, gelijk weleer tijdens Sanherib, die Jeruzalem belegerde. Immers, het geschiedde in den nacht, dat de Engel des Heeren uitvoer, en sloeg in het leger van Assyrië honderd vijf en tachtig duizend."

»Zeer juist," zeide onze oude soldaat, »God is machtig, om dat nu ook te doen, maar wij weten niet of God het thans ook doen zal. Ik lees in de H. Schrift, dat God zeer vaak Israël verloste op hun gebed, maar Hij deed het bijna altijd door de hand van mannen als Jozua, Gideon, David en anderen, die Hij daartoe bekwaam had gemaakt. Derhalve, God kan wel een Engel zenden ter onzer verlossing, en Hij doet dit ook in buitengewone gevallen, maar als regel geldt, dat Hij de hand van zijn volk sterkt in den strijd en alsdan overwinning schenkt. Ook zal het u niet onbekend zijn, dat bij dergelijke gelegenheden allerlei listen gebruikt werden, om den vijand te verschalken. Denkt slechts aan Gideon met zijne fakkels en kruiken. Met eene kleine bende van driehonderd mannen, die de bazuin bliezen, versloeg hij het groote leger der Midianieten, zooals gij dit in Richteren 7 kunt lezen. Welnu, laat ons dit voorbeeld volgen. Laat ons God bidden dat Hij ons kracht schenke ter overwinning en wijsheid om onzen vijand te verstrikken. Wie weet of de Heer ons niet een middel aanwijst, waardoor de vijand verschrikt op de vlucht gejaagd wordt. Ik weet wellicht een middel om de Spanjaarden van hier te krijgen."

»En hoe zoudt gij dit doen?" werd er gevraagd.

»Gij kent mij," antwoordde Dirk Pothoven, »als een soldaat, die reeds vele jaren in den krijg heeft gediend voor God en Oranje, en als ik dit zeg, dan doe ik het

om u te overtuigen, dat mij krijgslisten niet vreemd zijn. In ons geval oordeel ik het beste, dat wij het gerucht uitstrooien, dat de Prins met een groot leger komt aanrukken, om den vijand over den IJsel terug te drijven. Gelukt het ons dit gerucht te verspreiden en ingang te doen vinden, laat dan het verdere aan mij over. Met 's Heeren hulp zullen wij dan wel den vijand verjagen, zonder dat het noodig is zwaard of musket te gebruiken."

Wel werd er nu bij hem aangedrongen, dat hij zijne verdere plannen aan allen zou mededeelen, maar de oude soldaat weigerde daaraan te voldoen en koos slechts een drietal wakkere mannen uit, die hij met zijn voornemen bekend maakte.

De oude soldaat had zijn geheim, en wat dit geheim was zullen wij straks hooren.

Weldra liep het gerucht dat Prins Maurits in aantocht was en de uitwerking daarvan werd ook onder de troepen rondom Bennekom en bij Harselo bespeurd. Vele soldaten trokken een benauwd gezicht, en sommige kapiteins waren ook niet op hun gemak. Zij hielden het er voor dat Prins Maurits hen maar stil over den IJsel had laten trekken, om hen hier op de Veluwe, waar aan zooveel gebrek was, te lokken en dan met een geweldigen slag te verslaan.

Er kwam dus schrik onder de Spaansche benden, en die schrik werd nog grooter toen eensklaps, 23 Februari, de lucht begon te betrekken. Sommigen meenden dat het weder wel weer zou opklaren, maar anderen zagen met angstige blikken naar de zijde van den IJsel, vreezende die rivier niet te zullen kunnen over-

trekken, wanneer plotseling de dooi inviel en 't ijs losraakte.

Tusschen hoop en vrees levende, bleven de troepen 't bevel afwachten van hunne oversten, die nog eenigszins op het weer vertrouwden en Prins Maurits nog verre waanden. Lustig ging het zelfs in hunne tenten toe en in de woningen, waar zij kwartier gevonden hadden.

De officieren zaten dien dag allen in een tent bijeen. Wel waren zij op hunne hoede, maar zij rekenden er op nog buiten gevaar te zijn. Zij veronderstelden zelfs de mogelijkheid dat spoedig de dooi kon invallen, maar voordat dit gebeurde wilden zij nog eens de vroolijkste zijde van het leven genieten, om dan met hunne benden af te trekken. Lustig gaat de beker rond. Krijgsliederen worden aangeheven ter eere van den Koning van Spanje, van den Aartshertog van Oostenrijk, van Spinola, van Graaf Hendrik van den Berg en anderen. Maar eensklaps verandert het tooneel. De hand, die zich uitstrekt, om den gevulden beker te grijpen, wordt als verlamd. De wangen worden bleek. Ontroering heeft allen aangegrepen en zij zien elkander als wezenloos aan, met de vraag op de lippen: Wat is dat?

Hoor! Daar klinkt trompetgeschal! 't Is niet een Spaansche melodie, — neen, gansch andere tonen worden aangeheven. 't Is het Wilhelmus van Nassouwen, dat luide schettert en weergalmt door de lucht, gevolgd door het geroep »De Prins komt! De Prins komt!"

En nu als van een panischen schrik bevangen, alsof het leger der Staatschen hen reeds op de hielen zat, nemen de officieren en de Spaansche benden de vlucht, »spijs en drank, ja zilveren bekers op hunne tafelen

latende, en onderweg afwerpende veel wapens, casquetten, pieken, pistolen, mantels, liepen zij alzoo zonder om te zien te poste tot Ginkel." (1) De overige troepen, mede door den schrik bevangen, kozen ook het hazenpad, en Graaf Hendrik van den Berg had niets beter te doen dan hun voorbeeld te volgen. Hij trok met zijn leger overhaast terug, en was blijde, dat hij bij den IJsel nog over het ijs en daarna in zijn garnizoen terug komen kon.

Was het waar dat de Prins gekomen was?

Neen.

De Prins was stil te Utrecht gebleven, afwachtende wat er gebeuren zou. Hij had gezegd: »Mijn neef zal 't niet wagen dieper in 't land te dringen, en als de dooi begint, zal hij vanzelf weer heengaan."

En dit kwam ook zoo uit. Maar toch niet bloot wegens het betrekken der lucht. God had het gebed verhoord en de kleine list gezegend. Op een bepaald oogenblik had Dirk Pothoven eenige mannen om zich heen verzameld, die straks een veldgeschrei zouden aanheffen, en nu weet gij wat zijn geheim was. Het Wilhelmus van Nassouwen, door hem met krachtig trompetgeschal aangeheven, had dien schrik onder het krijgsvolk teweeggebracht.

't Was niet de eerste maal dat de vijand door het Wilhelmus van Nassouwen op de vlucht was gejaagd. Wanneer wij de Historiebladen opslaan en lezen wat er hier te lande in de gedenkwaardige jaren van Neerlands strijd tegen Spanje geschied is, dan zullen wij

(1) Zie Nederl. Historie van Johan van der Sande. bladz. 104.

menigmaal getroffen worden door het feit, dat door dit echt christelijke lied ons volk zóó bezield werd, dat het, alle gevaar vergetende, moedig den veel machtigeren vijand aanviel en — versloeg. De burgers, die hunne stad tegen den Spanjaard verdedigden, zongen het met klimmende geestdrift.

Geen overwinning zonder het Wilhelmus in den meestal ongelijken strijd tegen Spanje. Ook de legerbenden van Graaf Hendrik van den Berg hebben de geheimzinnige macht van dit lied ondervonden, en wellicht hebben zij later, toen zij in hunne garnizoenen, te Oldenzaal of in het Kleefsche, tijd en gelegenheid hadden om na te denken, het vernomen, wat God gedaan heeft door den kloeken moed van een ouden trompetter, die in het vaste vertrouwen op des Heeren bijstand, de tonen van het Wilhelmus tot in hunne tenten deed weerklinken.

Gij kunt denken welk eene verademing het voor de Veluwenaars was toen zij de troepen der Spanjaarden overhaast de wijk zagen nemen. Te Harselo heerschte groote blijdschap, en eendrachtig schaarde zich al het volk aldaar rondom den ouden krijger, die andermaal het Wilhelmus moest aanheffen, ditmaal als een lied der dankzegging, dat gevolgd werd door de woorden van den ekenden Datheenschen Psalm:

Looft Godt, het zijn heerlicke dingen
Dat men onsen Godt prijst met singen:
Het is kostelick en seer schoone
Dat men Godt prijst met soeten toone.
Dewijl dàt Hij 't is, die genadig
Jerusalem bouwet alleyne:
Hij sal ook t'saem brengen gestadig
't Verstroyd' Israel in 't gemeyne.

Het moet u geenszins verwonderen dat onze voorvaderen het Wilhelmus en de Psalmen als in eenen adem zongen. Vooreerst beschouwden zij het Wilhelmus als een geestelijk lied, waartoe het zich dan ook voortreffelijk leende; maar ten anderen vereenzelfdigden zij gaarne hunne geschiedenis met die van Israël, en zagen in Gods leidingen van zijn oude Verbondsvolk eene treffende overeenkomst met die van hen zelven. Vandaar dan ook hunne genegenheid voor en hunne gehechtheid aan de Psalmen, meer dan aan de later ingevoerde Gezangen, en daar, gelijk ik u zeide, het Wilhelmus als een geestelijk lied beschouwd werd, werd dit voor of na het zingen van een der Psalmen, zoowel in den krijg als in de dagen van vrede aangeheven, tot vertroosting en bemoediging in vele gebeurtenissen des levens. Een schrijver zegt dan ook van dit lied: »Gelijk een roos onder de leliën, en een diamant onder de edelgesteenten, zoo is het Wilhelmus onder de liederen van Nederland."

Toen de Spaansche benden tot den laatsten man vertrokken waren, de bezorgdheid geweken was en de Veluwenaars weer met moed voor de toekomst bezield werden, keerden ook vrouw Anna en onze oude trompetter naar de Heiblom terug. Zij troffen daar Lukas Pothoven in welstand aan, wiens vertrouwen in God niet beschaamd en wien persoonlijk geen leed wedervaren was. Wel hadden huis en hof eenige schade geleden, — maar wat beteekende dit bij de ellende, waarvan sommige landlieden uit den omtrek gewagen moesten. De grootste ramp had echter boer Gastel getroffen. Zijne hoeve was geheel in vlammen opgegaan; al zijn huisraad, zelfs de noodige kleeding,

was verbrand, en zoo boer Pothoven zich niet over hem ontfermd en hem en zijn gezin niet in zijn huis opgenomen had, zou hij aan de grootste ontberingen hebben blootgestaan. Nu was het ontegenzeggelijk dat boer Gastel twee goede lessen had ontvangen. Vooreerst kon hij het nu aan boer Pothoven met zijne eigene oogen aanschouwen en tasten met de handen, dat God de zijnen weet te bewaren; ten andere, hoe roekeloos hij geweest was met zijne spottende uitdaging. Nog jaren daarna heeft het hem geheugd, dat hij met de Spanjaarden Vastenavond had gevierd.

Eenigen tijd later genoot vrouw Anna het voorrecht, al hare kinderen en kleinkinderen op de Heiblom te zien, en dat zij er toen niets tegen had, dat oom Dirk de trompet blies, behoef ik u niet te verzekeren, Ook Ds Baudart kwam uit Zutphen zijne vrienden bezoeken en predikte op een der eerstvolgende Zondagen te Ede voor eene groote schare, die van heinde en verre was saamgestroomd, om in het Huis Gods den Heere te danken voor de verlossing van hunne vijanden.

BESLUIT.

Wanneer men de geschiedverhalen van dien tijd naleest, dan treft het ons, hoezeer de schrijvers, die ons bovengemelde gebeurtenissen hebben geboekt, in de opvatting van enkele feiten van elkander verschillen. En toch is dit niet moeilijk te verklaren. Al houdt zich een schrijver ook nog zoo getrouw mogelijk aan 't geen hem van anderen bericht is, — hij behoudt

toch ook zijne eigene inzichten en werpt hierdoor een eigenaardig licht op 't geen hij heeft medegedeeld. Wanneer, om een voorbeeld te noemen, een geloovig leeraar de wonderen bespreekt of beschrijft, door den Heiland verricht, dan zal zijne verklaring zeer afwijken van de beschouwing, door een leeraar gegeven, die aan geene wonderen gelooft. Terwijl de eerste deze wonderen toeschrijft aan hemelsche krachten ter verheerlijking Gods, weet de laatste er geene andere verklaring van te geven dan òf dat die wonderen slechts eene zinsbegoocheling zijn, òf dat zij tot de mythen en sagen moeten gerekend worden.

De geschiedschrijvers, die ons den inval van Graaf Hendrik van den Berg verhalen, spreken allen van een schrik, die zijne benden beving. De een noemt het een groote, een ander een doode, een derde een panische schrik, een vierde »dat de vijanden van een schrik bezeten waren." Hunne verklaring van dien schrik is echter zeer verschillend. Zij die van alles eene natuurlijke uitlegging willen geven, zeggen dat die schrik doodeenvoudig veroorzaakt werd door het omslaan van het weder; de koude begon te wijken en de vrees overviel den vijand, dat hij zich niet meer over den IJsel zou kunnen terugtrekken. Zij zien dus in het vluchten der Spaansche benden niet de hand van God, die wind en weder gebiedt en de elementen gebruikt tot volvoering van zijnen wil.

Slaat gij van der Sande's historiën van dien tijd op, dan zegt deze, sprekende over de oorzaak van dien schrik: »Bij Harselo heeft zeker trompetter Wilhelmus geblazen, en toen dachten de Spanjaards, dat de Prins er aankwam."

Maar met dit gevoelen is het de schrijver van de »Memoryen ofte Cort Verhael" in 't geheel niet eens. Zoo die schrik ontstaan was door het blazen op een trompet, dan ware dit louter menschenwerk geweest. Volgens zijne meening zou dit een vergrijp geweest zijn tegen de eere Gods. »Neen," zegt hij, »er is geen trompetter noch soldaat van ons daaromtrent geweest, en *zoover men weet*, heeft ook niemand, die daar woont, een trom of trompet gehad, en toch hebben Graaf Hendrik en zijne soldaten niet één, maar vele trommen en trompetten gehoord, waardoor zij verschrikt zijn geworden. En wie 't niet begrijpen kan, moet maar eens aandachtig 2 Koningen 19 lezen."

Met andere woorden wil dus deze schrijver zeggen, dat de Spanjaards door den Heer zijn verschrikt en op de vlucht gedreven, zonder toedoen van eenig mensch.

Weer een ander schrijver, van lateren datum, zegt: »Noch Maurits, noch eenig Staatsch Krijgsoverste jaagde hen na, zoodat het eigenlijk letterlijk waar is, dat niemand hen op de vlucht dreef behalve de hand des Heeren, die de lucht had doen betrekken."

En toch laten zich deze tegenstrijdige verklaringen wel overeenbrengen. Ik heb volstrekt geen reden om aan de geloofwaardigheid van den geschiedschrijver van der Sande te twijfelen. Hij verzekert ons dat de trompetter Wilhelmus heeft geblazen, en ook dat het dooi weder werd. Wat nu is eenvoudiger dan aan te nemen, dat God dit zoo beschikt, — en het ook gewild heeft, — om de Veluwe van de Spaansche vastenavondgasten te verlossen?

't Is alleen niet eenvoudig voor hen die niet geloo-

ven in het bestaan van een God, die »de dampen doet opklimmen van het einde der aarde, die de bliksems met den regen maakt en den wind uit zijne schatkameren voortbrengt," — »die groote dingen doet, en wij begrijpen ze niet; want Hij geeft sneeuw als wol; Hij strooit den rijm als asch; Hij werpt zijn ijs heen als stukken: wie zou bestaan voor zijne koude?" — Niet eenvoudig voor hem die er aan twijfelt, dat God zich met de kleinste zaken bemoeit, daar waar 't geldt zijn raad ten uitvoer te brengen; dat zelfs de haren onzes hoofds geteld zijn en geen muschje op de aarde valt zonder zijnen wil.

Heil hem die dit gelooft. Hij zal ervaren dat God machtig is uit allen nood te verlossen, al zou dit ook geschieden door tusschenkomst van de wolken des hemels of door het steken der trompet.

Prof. NIC. BEETS

KOMPLEETE DICHTWERKEN.

Volledige, laatste Uitgave, naar tijdsorde gerangschikt en herzien.

Met fraai portret.

VIER DEELEN.

Netjes ingenaaid voor slechts . . . . . *f* **3.90.**

In 4 kostbare Prachtbanden voor slechts *f* **5.50.**

☛ Ds. Vos zeide hiervan o. a. in de *„Rotterdamsche Kerkbode"* van 21 Nov. '85: Reeds menigmaal maakte *het bekende streven van dien Boekhandelaar, om degelijke werken goedkoop in den handel te brengen*, het mij en voorzeker velen met mij mogelijk, een werk, welks bezit wij begeerden maar welks aanschaffing de beurs verbood, ten eigendom te verwerven; en hebben wij er hem menigmaal in den geest onzen dank voor toegebracht, thans vooral doen wij het met geheel ons hart. Niemand onzer zal het noodig oordeelen, *dat wij de gedichten van* Beets *den gelauwerden dichter aanbevelen.* Ontegenzeggelijk behooren zij tot die voortbrengselen van den menschelijken geest, waarover men nog spreekt en waardoor men den geest nog verkwikt en voedt lang nadat de auteur reeds gestorven is. Als 't een dichter waardig is dat zijn zangen in het hoofd van zijn volk leven en tot het hart er van spreken, wie zal dan niet in de eerste plaats Beets noemen? Wie, die aankweeking van waren Godsdienstzin begeerlijk acht, zou het niet wenschen dat dit nog meer dan thans het geval ware? Daarom zij den Heer Bolle dank gebracht voor deze poging om de dichtwerken van Beets te doen komen in vele handen, die vroeger te kort waren om er naar te reiken. Moge die poging gewaardeerd worden! *Ouders, vrienden, vraagt gij naar een boekwerk, hetwelk gij op verjaardag, St. Nicolaas, Kerstmis of bij dergelijke gelegenheden wilt schenken en waarvoor men nog lang daarna u dankbaar zal wezen, — met vrijmoedigheid en beslistheid bevelen wij u aan: De kompleete dichtwerken van* N. Beets, *naar tijdsorde gerangschikt en herzien*, 1830—1884, *nieuwe uitgaaf, met keurig portret, zooals die netjes ingenaaid worden aangeboden voor f* 3,90 *of in vier sierlijke prachtbanden voor slechts f* 5,50.

Verkrijgbaar, zoolang de voorraad strekt, bij D. BOLLE, Bazaar van Goedkoope Boeken, Hang No. 98 b/d Vischmarkt ROTTERDAM. Naar buiten de stad *franco* na ontvangst van postwissel, waarop te vermelden „BEETS DICHTWERKEN".